

BİBLİYOGRAFYA :

Murad Buhârî, *Câmi'ü müfredâtı'l-Şur'ân*, Râ-gib Paşa Ktp., nr. 102, vr. 4^b-12^b, 54^b, 56^b; a.mlf., *Silsiletü'z-zeheb*, Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 206; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, III, 673-675; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 292-294; Müstakimzâde, *Risâle-i Melâmiyye-i Şüttâriyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 74^a; a.mlf., *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 281^b-282^a; Murâdî, *Silkü'd-dürer*, I, 25-30, 145-147; II, 70-72, 218-219; III, 219-228; IV, 114-116, 129-130; a.mlf., *'Arfü'l-beşâm fi men vülîye fetvâ Dimaşkı's-Şâm* (nşr. M. Mu-tî' el-Hâfız – Riyâz Abdülhamîd), Dimaşk 1399/1979, s. 135-136, 142-153, 220-224; Mehmed Mekkî, *Menâkıb-ı Şeyh Muhammed Murad*, Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 256; *Zikr-i Vefât-ı Şeyh Muhammed Murad el-Buhârî*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2886, vr. 26^a-28^a; Harîrzâde, *Tibyân*, III, vr. 100^b; Hüseyin Vassâf, *Seftne*, II, 55; Abdülbâki [Gölpınarlı], *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul 1931, s. 164; Kasım Kufralı, *Nakşibendiliğin Kuruluşu ve Yayılışı* (doktora tezi, 1949), İÜ Türkiyat Araştırmaları Merkezi, nr. 337, s. 160-170; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 56; İrfan Gündüz, *Osmanlılar'da Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul 1989, s. 61; Hamid Algar, "A Brief History of the Naqshbandî Order", *Naqshbandis* (ed. M. Gaborieau v.dğr.), İstanbul-Paris 1990, s. 27-28; a.mlf., "Political Aspects of Naqshbandî History", a.e., s. 137; Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler: Metodolojik Bir Yaklaşım*, Ankara 1992, s. 64; Dina le Gall, *The Ottoman Naqshbandiyya in the Pre-Mujaddidi Phase: A Study in Islamic Religious Culture and Its Transmission* (doktora tezi, 1992), Princeton University, s. 172-173; Murat Demir, *Murad-ı Nakşibendî ve Menâkıbı* (yüksek lisans tezi, 1998), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 4-12; Hâil İbrahim Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidlik XVII/XVIII. Yüzyıl*, Ankara 2004, s. 105-155; Butrus Abu Manneh, "The Naqshbandiyya - Mujaddidiyya in the Ottoman Lands in the Early 19th Century", *WI*, XXII/1-4 (1982), s. 17; H. A. R. Gibb, "al-Murâdî", *EI²* (İng.), VII, 602; M. Baha Tanman, "Murad Buhârî", *DBİst.A*, V, 513-514.

HALİL İBRAHİM ŞİMŞEK

MURAD MOLLA KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XVIII. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen külliye.

İstanbul Fatih'te Çarşamba semtinde bir kütüphane ile tekkeden oluşan külliye, "Molla" lakaplı Rumeli Kazaskeri Damadzâde Mehmed Murad Efendi tarafından kurulmuş olup tekke 1183'te (1769), kütüphane 1189'da (1775) yaptırılmıştır. Kütüphanenin günümüze kadar özgün tasarımını ve kullanımını koruyabilmesine karşılık tekke II. Abdülhamid tarafından 1308'de (1890) yenilenmiş, 1930'larda tekkenin tevhihâne binası yanarak ortadan kalkmış, meşrutası bir müddet Biçki İhtisas Mektebi olarak kullanıldıktan sonra Vakıf-

lar İdaresi'nin kiraclarına mesken olmuş-tur.

Bazı kaynaklarda Murad Efendi Tekkesi diye anılan binada pazar günleri mukabele yapıldığı, Dahiliye Nezâreti'nin 1301 (1884) tarihli istatistik cetveline göre burada altı erkekle iki kadının barındığı tesbit edilmektedir. Nakşibendîliğe bağlı olan Murad Molla Tekkesi'nin postnişliğini "Beyzâde" lakabıyla tanınan Ahiskalı Şeyh Ebül-İşrak el-Hac Seyyid Mustafa Efendi (ö. 1199/1785), Mustafa Efendi'nin halifesi Ahiskalı Şeyh el-Hac Seyyid Abdülhalim Efendi (ö. 1815), aynı semtte bulunan Mesnevîhâne Tekkesi'nin bânisi, Sultan Ahmed Camii vâizi, dönemin ünlü mesnevihanlarından, Abdülhalim Efendi'nin oğlu Şeyh el-Hac Hâfız Seyyid Mehmed Murad Efendi (ö. 1848), Mehmed Murad Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Ârif Efendi (ö. 1889) ve Şeyh Ali Tâlib Efendi (ö. 1913) yapmıştır.

Tekkenin arsası batıda Muratmolla caddesi, diğer yönlerde komşu parsellerle çevrilidir. Caddeye açılan cümle kapısı kesme küfeki taşı ile örülmüş, basık kemerinin üzerine yan yana iki kitâbe yerleştirilmiştir. Sülüs hatlı üç satırlık kitâbenin ilk iki satırında bir âyet, son satırında bâninin adı ve vefat tarihi (1192/1778) yazılıdır. Ta'lik hatlı ve manzum olan sağdaki kitâbe 1308'de (1890) tekkenin II. Abdülhamid tarafından yenilediğini göstermektedir. Arsanın kuzeybatı kesimi kütüphane ile bunun meşrutasına, güneydoğu kesimi tekke binalarına tahsis edilmiştir. 1929 tarihli Pervititch paftasında henüz ayakta olan tevhihânenin güneydoğu köşesinde arsanın sınırına teğet konumunda yaklaşık 10 x 8,50 m. boyutlarında iki katlı ahşap bir yapı olduğu görülür. Günümüzde mevcut olan tekke meşrutası da sırtını arsanın doğu yönündeki çevre duvarına dayamış, 10 x 10 m. boyutlarında, iki katlı

ahşap bir meskendir. Alelade bir eski İstanbul evinin özelliklerini taşıyan yapının üst katı avlu (batı) yönüne doğru bir çıkma ile genişletilmiştir.

Kütüphanenin ana binası cümle kapısından tekke meşrutasına doğru ilerleyen yolun solunda yer alır. Yapı Bizans dönemine ait tonozlu bir alt yapının üzerine oturulmuş, kitaplara zarar veren zemin rutubetini önlemek amacıyla alt katın duvarlarında karşılıklı küçük pencereler açılarak havalandırma sağlanmıştır. Yaklaşık 13 x 13 m. boyutlarında bir alanı kaplayan yapının duvarları tuğla ve moloz taş sıralarıyla düzensiz bir şekilde örülmüş, köşeler kesme küfeki taşından pilastırlarla takviye edilmiştir. Güney cephesinin ekleninde yer alan basık kemerli giriş yarıdan mermer pilastırlarla kuşatılmış ve iki adet ince mermer sütuna oturan, kurşun kaplı ahşap bir sundurma altına alınmıştır. Kapının üzerinde metni şair Fitnat Hanım'a ait, ta'lik hatlı manzum kitâbe kütüphanenin inşa tarihini (1189/1775) vermektedir.

Kütüphane binasının ilginç yönü, Türk-İslâm mimarisinin en erken örneklerini oluşturan Karahanlı camilerinden başlayarak daha sonra Anadolu'da XV. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı cami tasarımında geliştirilen, merkezî kubbeli ve dört yarım kubbeli şemayı yansıtır. Kare planlı mekânın ortasında dört adet sütuna oturan kemerlerin üzerinde pandantifli bir kubbe yükselmekte, dikdörtgen planlı birer aynalı tonoz bunu dört yönden kuşatmakta, köşelerde kalan kare planlı alanların üzerinde de birer ufak kubbe yer almaktadır. Beden duvarları sacak hizasından yukarıya doğru devam ederek kurşunla kaplanmış ve alemlele taçlandırılmış olan bu örtü öğelerini gizlemektedir. Cephelerdeki pencereler iki sı-

Murad Molla Külliyesi'nin meşrutası ile avlu kapısı

MURAD MOLLA KÜLLİYESİ

ra halinde düzenlenmiş, dikdörtgen açıklıklı olan alttakiler kesme küfekiden sövelerle çerçeveselmiş, demir parmaklıklar ve tuğladan sivri hafifletme kemerleriyle donatılmış, tepe pencereleri ise yuvarlak kemerli ve alçı revzenli olarak tasarlanmıştır. Osmanlı mimarisine tamamen barok üslûbun hâkim olduğu I. Abdülhamid dönemine ait bu yapının cephelerinde klasik üslûbun âdeta simgelerinden biri olan sivri kemerin kullanılması dikkati çekmektedir. Cümle kapısından girilince solda arsanın batı yönündeki çevre duvarına bitişik şekilde yer alan, malzemesi ve mimari ayrıntıları ile esas kütüphane binasının özelliklerini tekrar eden tek katlı kâgir binanın bir meşruta olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa-i Cevâmî, I, 98-99, nr. 151; Bandırmalîzâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 9; 1329 *Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyât Mecmuası*, İstanbul 1330, s. 19; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 16; Muzaffer Gökman, *Murad Molla: Hayatı, Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul 1943, s. 7 vd.; Semavi Eyice, *İstanbul, petit guide à travers les monuments, byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 63; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, I, 107; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, New York 1987, s. 396; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 110; *Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 257-258, 288; M. Baha Tanman, "Osmanlı Dönemi Eserleri", *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, İstanbul, ts. (Fatih Belediyesi), s. 115; a.mlf., "Murad Molla Tekkesi", *DBİst.A*, V, 516-518; Hatice Aynur, "Saliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikler", *TT*, XI/61 (1989), s. 36-37.

M. BAHA TANMAN

MURAD MOLLA KÜTÜPHANESİ

Murad Molla'nın
İstanbul Çarşamba semtinde
kurduğu kütüphane.

1189 (1775) yılında Murad Molla lakabıyla anılan Rumeli Kazaskeri Damadzâde Mehmed Murad Efendi tarafından yaptırılmıştır. Koleksiyonun temelini, Murad Molla'nın daha önce aynı semtte inşa ettirdiği Nakşibendî tekkesinde oluşturduğu küçük kütüphane teşkil etmiş, ardından kurucusunun dedesi Ebû'l-Hayr Damadzâde Ahmed Efendi, babası Şeyhülislam Feyzullah Efendi ile yine aynı aileden Minkârizâde Abdullah Efendi'nin kitaplarıyla gelişmiştir. Ancak vakfiyesi bulunmadığından kütüphanenin kuruluşunda mevcut olan kitap sayısını tesbit etmek mümkün değildir. 1893 yılına ait sayıma göre kitap mevcudu 1836 idi. Kütüphane Mehmed Murad, Mehmed Ârif ve Gelibolulu Tâhir Efendi'nin koleksiyonlarının bu

raya vakfedilmesiyle daha da zenginleşmiştir. Bazı vakıf kütüphanelerindeki küçük koleksiyonların 1910 yılında binaları yenilenen kütüphanelere nakli sırasında Çarşamba'daki Esad Efendi (BA, MF. KTV, Dosya nr. 6, Evrak nr. 20) ve Eski Ali Paşa civarındaki Sâliha Hatun kütüphaneleri de buraya nakledilmiştir (BA, MF. KTV, Dosya nr. 6, Evrak nr. 51).

Kütüphane Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hamidiye Kütüphanesi'yle Dügümlü Baba, İzmirli Mustafa Efendi, Mahmud Paşa, Mehmed Ağa, Rüstem Paşa, Servili, Sâliha Hatun, Şeyh Mehmed Murad ve Yûsuf Ağa gibi bazı medrese ve tekke kütüphanelerindeki koleksiyonların bir süre muhafazası için kullanıldığında kitap sayısı 10.825'e ulaşmıştır (Gökman, *İstanbul Kütüphaneleri*, s. 24). Ancak 1949-1954 yıllarında Mehmed Murad, Mehmed Ârif ve Gelibolulu Tâhir Efendi'nin kitaplarıyla bu koleksiyonlar Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiş (Dener, s. 32), burada sadece Murad Molla'nın esas koleksiyonu bırakılmıştır. Günümüzde bu koleksiyondaki yazma kitapların sayısı 1856'dır. 1999 yılındaki depremde kütüphane binası hasar gördüğünden bu koleksiyon da Süleymaniye Kütüphanesi'ne götürülmüştür.

Murad Molla Kütüphanesi'nin işleyişi ve personel düzeni hakkında fazla bilgi yoktur. Zilkade 1194'teki (Kasım 1780) bir vakıf kaydından bu tarihte kütüphane mütevellisinin Murad Molla'nın oğlu Mehmed

Murad Molla Kütüphanesi'nin inşa kitabesiyle revak tonozundaki kalem işi süsleme

Ârif Molla Efendi olduğu ve kütüphanede beş hâfız-ı kütübün görevli bulunduğu anlaşılmaktadır (VGMA, Dolap, nr. 1628). Murad Molla Kütüphanesi'nin "devr-i Hamîdî" katalogları arasında basılmış bir katalogu ile (*Defter-i Kütübhâne-i Dâmadzâde Kazasker Mehmed Murad*, Dersââdet 1311) yazma katalogu (VGMA, Dolap, nr. 1628) mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Muzaffer Gökman, *İstanbul Kütüphaneleri*, İstanbul 1938, s. 24; a.mlf., *Murad Molla: Hayatı, Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul 1943, s. 12; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957, s. 32; Neriman Malkoç Öztürkmen, *İstanbul ve Ankara Kütüphaneleri*, Ankara 1957, s. 20-22; Günay Kut – Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Ankara 1984, s. 174-177; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 110, 209, 273; Mehmed Serhan Tayşi, "Fatih İlçesi Kütüphaneleri", *Fatih Câmleri ve Diğer Tarihi Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 257-258; M. Baha Tanman, "Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi", *DBİst.A*, V, 516-518.

İSMAİL E. ERÜNSAL

MURAD NAKŞİBENDİ

(مراد نقشبندی)

(1788-1848)

Nakşibendî şeyhi, mesnevîhan.

Asıl adı Mehmed Murad'dır. 23 Muharrem 1203'te (24 Ekim 1788) İstanbul'un Çarşamba semtinde doğdu. Aynı semtteki Murad Molla Tekkesi şeyhi Ahıskalı Abdülhalim Efendi'nin oğludur. Tekke ve kütüphaneden oluşan Murad Molla Külliyesi'nin bânisi Rumeli Kazaskeri Damadzâde Mehmed Murad Molla ile aynı ismi taşıması onunla karıştırılmasına sebep olmuştur. Hayatı hakkındaki bilgiler, geniş ölçüde *Mâ Hazar* adlı eserinin sonunda yer alan hal tercümesiyle *Vekâyî'nâme* adlı eserine dayanmaktadır.

Çarşamba'da Mehmed Himmet Efendi'nin mektebinde öğrenim hayatına başladığını, on yaşında hıfzını tamamladıktan sonra iki yıl Gebzeli Ahmed Efendi'nin mektebine devam ettiğini söyleyen Murad Nakşibendî on sekiz yaşına kadar çeşitli hocalardan özel dersler alarak kendini yetiştirdi. Daha sonra Hoca Neşet Efendi'nin talebelerinden Hoca Mehmed Efendi'nin derslerine devam etti. Nakşibendî şeyhi Abdullah Kâşgarî'nin halifesi Sâlih Afif Efendi'den Fars edebiyatının bazı klasiklerini, yine Hoca Neşet'in talebelerinden Süleyman Vahyî Efendi'den Şevket-i Buhârî divanını ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sini okudu. Kethüdâzâde Ârif